

Wstęp

„Gdy natrafi się na zeznania sprzeczne ze sobą, zarządza się konfrontację i daje stronom możliwość wzajemnego natarcia na siebie, a z tego zderzenia wskrzesza się prawda”.

Jeremy Bentham (1748–1832)

W literaturze zgodnie podkreśla się, że konfrontacja jest jedną z najtrudniejszych czynności procesowo-kryminalistycznych. Stanowisko to jest niewątpliwie słuszne. Trudność konfrontacji wynika bowiem z jej wielopłaszczyznowości. Prawidłowe, efektywne przeprowadzenie tej czynności wymaga uwzględnienia nie tylko przepisów Kodeksu postępowania karnego (dotyczących przesłuchania, protokolowania i in.), lecz także znajomości zasad taktyki kryminalistycznej (w szczególności kryminalistycznej taktyki przesłuchania) oraz aspektów psychologicznych (ostatnio nazywanych w literaturze psychologią sądową czy psychologią kryminalistyczną)¹. Ciekawe, że przy tych zgodnych poglądach doktryny w środowisku praktyków można spotkać pogląd przeciwny, zgodnie z którym konfrontacja nie jest czynnością w jakiś szczególny sposób trudną. Nadto, choć w literaturze zazwyczaj uznaje się konfrontację za skuteczne narzędzie do poznania prawdy, to praktycy mówią o stosunkowo małej jej przydatności w wyjaśnianiu sprzeczności.

W teorii procesu karnego i kryminalistyki konfrontacji nie poświęca się wiele miejsca. Oczywiście nie brak cennej i ciekawej literatury, jednakże jak dotychczas nikt nie podjął się całościowego opracowania zagadnień wiążących się z tą specyficzną czynnością dowodową. Większość publikacji nie przekracza ram artykułu i koncentruje się na stosunkowo wąskich kwestiach, związanych np. ze specyfiką kon-

¹ Zob. np.: *E. Gruza*, Psychologia sądowa dla prawników, Warszawa 2009; *B. Hołyst*, Pojęcie i zakres psychologii kryminalistycznej, Prok. i Pr. 2001, Nr 7–8.

frontacji biegłych bądź poszczególnymi etapami konfrontacji przy jej praktycznej realizacji².

Tymczasem konfrontacje znanych polityków, wysokich urzędników państwowych czy prokuratorów ciągle budzą żywe zainteresowanie mediów i przeciętnych obywateli³. Szerokim echem odbiły się też konfrontacje świadków przed kolejnymi sejmowymi komisjami śledczymi.

1. Cel i zakres pracy

Ogólnym celem pracy jest próba udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy konfrontacja, w jej obecnym kształcie, jest w stanie być skutecznym narzędziem do usunięcia sprzeczności pomiędzy poprzednimi relacjami osób przesłuchiwanymi. Wymaga to przeanalizowania kilku kwestii szczegółowych:

Po pierwsze udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy sposób regulacji konfrontacji wybrany przez polskiego ustawodawcę zapewnia właściwą realizację jej zamierzonego celu, tj. doprowadzenia do wyjaśnienia sprzeczności. Pomóc w tym powinno m.in. przeprowadzenie badań prawnoporównawczych procedur karnych obowiązujących w wybranych państwach i zestawienie ich z regulacją polską. Może być przecież tak, że odmienne (bardziej rozbudowane) uregulowanie konfrontacji jest w stanie pełniej zrealizować jej cel. Regulacja polska ma charakter typowo procesowy, podczas gdy przynajmniej w kilku innych państwach w ustawie karnoprosesowej zawarto rozwiązania z pogranicza kryminalistycznej taktyki przesłuchania. Dodatkowo przydatne będzie przyjrzenie się pewnym regulacjom historycznym.

Po drugie, starano się ustalić, jaki jest stan piśmiennictwa naukowego dotyczącego konfrontacji, i zweryfikować, czy – pomimo braku całościowego opracowania – zajmuje się ono wszystkimi istotnymi zagadnieniami i wypowiada się w tym przedmiocie jednolicie. Jest przecież oczywiste, że praktycy, przystępując do realizacji poszczególnych czynności dowodowych, sięgają do przedmiotowej literatury w celu sprawdzenia szeregu zagadnień szczegółowych. Ponieważ,

² *E. Gruza* już kilka lat temu wyrażała nadzieję, że: „do konfrontacji przekonają się nie tylko prokuratorzy, sędziowie i biegli, ale też naukowcy i czynność ta doczeka się wreszcie opracowania monograficznego” – zob. *E. Gruza*, *Kilka refleksji na temat konfrontacji biegłych*, *PWK* 2008, t. XII, s. 145.

³ Zob. np.: *A. Łukaszewicz*, *Konfrontacja sprawdza wiarygodność świadków*, *Rzeczpospolita* z 3.3.2008 r.

uprzedzając trochę fakty, analiza piśmiennictwa naukowego doprowadziła do konstatacji, że wiele punktów pozostaje przedmiotem sporu, podjęto próbę zajęcia stanowiska w każdej z tych kwestii.

Po trzecie, konieczne będzie sprawdzenie, czy praktycy aprobują i przestrzegają ogólnych zasad kryminalistycznej taktyki przesłuchania oraz pewnych szczególnych wymogów łączących się *stricte* z przeprowadzeniem konfrontacji. Nie ulega bowiem wątpliwości, że – z jednej strony – świadomość tych zasad i wymogów oraz – z drugiej strony – stosowanie się do nich jest w stanie umożliwić realizację celu przedmiotowej czynności.

Przedstawione wyżej cele pracy determinują jej zakres. W rozdziale I zajęto się ogólną problematyką dowodów w postępowaniu karnym (samo słowo „dowód” jest przecież homonimem i to zarówno w języku potocznym, jak i na gruncie terminologii prawniczej). Zaprezentowano podstawowe podziały dowodów, przytoczono, co może być przedmiotem dowodu, i przybliżono zagadnienia zakazów dowodowych z uwzględnieniem tych, które mogą być istotne przy przeprowadzaniu konfrontacji. W końcu określono miejsce tej czynności w systemie dowodów w polskim postępowaniu karnym.

W rozdziale II przedstawiono kształt i charakter, jaki nadano konfrontacji w wybranych dawnych procedurach karnych. Przyjrzano się również sposobom uregulowania tej czynności dowodowej we współczesnych procedurach innych wybranych państw. Prześledzono rozwój i zmieniające się poglądy na temat konfrontacji w Polsce, poczynając od Konstytucji warszawskiej o sądach sejmowych z 1791 r., a także sposób jej przeprowadzania według policyjnych instrukcji dochodzeniowo-śledczych od 1956 r.

W rozdziale III zajęto się problematyką definicji konfrontacji i wskazaniem, czym są szczególne formy przesłuchania. Określono też warunki dopuszczalności przeprowadzenia konfrontacji (związane z pojęciem „istotnych sprzeczności”), podkreślono jej wtórny charakter (jest ona przecież kolejnym przesłuchaniem danej osoby) i fakultatywność. Wskazano także na źródła sprzeczności, które mogą zostać wyjaśnione poprzez tę czynność i jej zamierzony cel. Uwagę zwrócono na konfrontację z udziałem małoletnich i osób z zaburzeniami psychicznymi. Przeanalizowano prawną dopuszczalność przeprowadzenia konfrontacji z udziałem świadka koronnego i świadka anonimowego. W dalszej części rozdziału określono różnice pomiędzy konfrontacją a okazaniem. Rozdział zamykają rozważania na temat tzw. konfrontacji pośredniej.

W rozdziale IV zestawiono konfrontację z naczelnymi zasadami postępowania karnego. Z czynnością tą łączy się cały szereg ważnych zasad procesowych, zaś szczególnie, jak się wydaje, zasady: prawdy materialnej, kontrydiktoryjności, *in dubio pro reo* oraz rzetelnego procesu. Po raz pierwszy w polskiej literaturze zaprezentowano przy tym wybrane orzecznictwo ETPCz związane z konfrontacją w postępowaniu karnym.

Rozdział V dotyczy osób konfrontowanych, a więc ich możliwej liczby oraz tego, kogo i z kim można konfrontować. Wyartykułowane tu również zostały odmienności związane z konfrontacją szczególnych źródeł dowodowych (biegłych, specjalistów).

Rozdział VI zajmuje się stroną taktyczno-techniczną omawianej problematyki. Przedstawiono przygotowanie do konfrontacji (z analizą sytuacji dowodowej, planem i organizacją dalszych czynności), sposoby utrwalania jej przebiegu, założenia taktyczne i kolejne etapy. Na koniec zajęto się ważkim problemem prawnie dopuszczalnych granic faworyzowania jednej z osób konfrontowanych.

Rozdział VII poświęcono znaczeniu dowodowemu konfrontacji, ocenie jej wyników przez organ procesowy oraz problematyce tzw. ryzyka konfrontacji. W ostatnim, VIII rozdziale zaprezentowano wyniki przeprowadzonych badań akt spraw karnych.

2. Materiał badawczy

Materiał badawczy zebrano na podstawie analizy akt 4075 spraw karnych. Konfrontacji przeprowadzanych w postępowaniach karnych nie obejmuje żadna statystyka (policyjna, prokuratorska czy w końcu sądowa), tak więc w celu odnalezienia akt spraw karnych, w których przeprowadzono konfrontację, i uzyskania wartościowych danych należało zapoznać się ze wszystkimi postępowaniami karnymi prowadzonymi w danym miejscu i czasie. Jako obszar badań wybrano Olsztyn i Gdynię. Założono zbadanie wszystkich dostępnych spraw, które w 2007 r. wpłynęły do Prokuratury Rejonowej Olsztyn-Południe i zostały zarejestrowane w prowadzonych tam repertoriach (w tym czasie prowadzono repertoria 1 Ds., 2 Ds. oraz 3 Ds.). Jak ustalono, w tym okresie zarejestrowano łącznie 5636 postępowań, z czego 1597 zakończyło się odmową wszczęcia postępowania. Z uwagi na zakres dozwolonych czynności, jakie mogą zostać podjęte w postępowaniu sprawdzającym (nie przeprowadza się w nich m.in. czynności wymagających spisania protokołu, a więc i konfrontacji -

art. 307 KPK), sprawy zakończone odmową wszczęcia wyeliminowano z dalszych badań. Pozostało 4039 postępowań, z czego badającemu udostępniono łącznie 3373 postępowania:

- a) zakończone umorzeniami - 2133,
- b) zakończone aktami oskarżenia - 1137,
- c) zakończone zawieszeniem postępowania - 34,
- d) zakończone skierowaniem wniosku o ukaranie w trybie przyśpieszonym - 20,
- e) zakończone skierowaniem wniosku o warunkowe umorzenie postępowania - 47,
- f) zakończone wnioskiem o internację - 2.

W wypadku spraw prowadzonych w Prokuraturze Rejonowej w Gdyni badaniami objęto te, które wpłynęły w 2006 r. i zostały zarejestrowane w repertoriach 1 Ds., 2 Ds., 3 Ds. i 4 Ds. (a więc również wszystkich prowadzonych) pod numerami od 1 do 300. Z tej puli spraw badającemu udostępniono łącznie 702 postępowania:

- a) zakończone umorzeniami - 552,
- b) zakończone aktami oskarżenia - 132,
- c) zakończone zawieszeniem postępowania - 11,
- d) zakończone połączeniem z innym postępowaniem - 4,
- e) zakończone przekazaniem innej prokuraturze - 3.

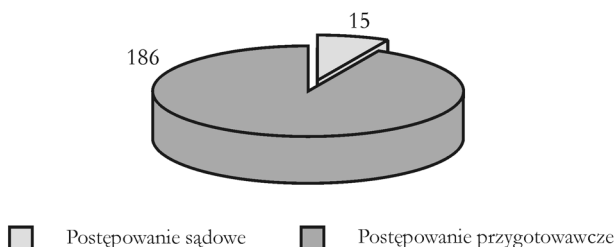
W trakcie badań okazało się, że część poddanych analizie spraw podjęto z zawieszenia (a więc były one prowadzone wcześniej, zdarzało się, że nawet w latach 90. ubiegłego wieku). Odnajdowano również postępowania prowadzone przez inne powszechne jednostki organizacyjne prokuratury (choćby przez Prokuraturę Rejonową w Ostródzie czy Prokuraturę Rejonową we Włocławku), które na skutek decyzji prokuratora były dołączane do badanych postępowań. Jeżeli sprawę zakończono na etapie postępowania przygotowawczego, badanie akt przeprowadzano w prokuraturze. Natomiast jeżeli sprawę zakończono skierowaniem do sądu (z aktem oskarżenia, wnioskiem o warunkowe umorzenie postępowania i in.), badania przeprowadzano w sądzie. Jak ustalono, badane sprawy z różnymi decyzjami procesowymi kierowane były do Sądu Okręgowego w Olsztynie II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Olsztynie II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Olsztynie VII Wydział Karny, Sądu Okręgowego w Gdańsku IV Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Gdyni II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Gdyni VIII Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Gdyni IX Wydział Karny, Sądu Rejonowego

w Wejherowie II Wydział Karny, Sądu Rejonowego dla Warszawy Mokotowa XIV Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Bielsku Podlaskim II Wydział Karny, Sądu Rejonowego we Włocławku II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Szczytnie II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Bartoszych II Wydział Karny, Sądu Rejonowego w Suwałkach II Wydział Karny i Sądu Rejonowego w Białymstoku VII Wydział Karny. Ostatecznie więc – jak już wskazano – badaniami objęto 4075 spraw. W badanych sprawach odnaleziono 201 postępowań, w których na różnych etapach przeprowadzono konfrontacje (miały więc one miejsce w 4,93% badanych postępowań). Całkowita liczba konfrontacji w tych 201 sprawach wyniosła 362.

Badaniami objęto również wszystkie dostępne prokuratorskie akta podręczne, a także udostępnione policyjne akta kontrolne w ilości 142 sztuk (m.in. w celu odnalezienia planów konfrontacji, które w przypadku ich opracowania powinny się tam znajdować).

Wykres Nr 1. Liczba poddanych badaniu spraw z uwzględnieniem etapu postępowania, w którym przeprowadzono konfrontację.

Podział postępowań karnych, w których przeprowadzono konfrontację ze względu na etap postępowania

Zważywszy na temat pracy, rozważano również wykorzystanie obserwacji naukowej, której zalety podkreśla się w literaturze⁴. Wskazuje się, że jest to najstarsza metoda poznawcza w badaniach empirycznych, pozwalająca na ustalenie m.in. ścisłych zależności, usuwanie czynników niepożądanych i unikanie błędów przypadkowych w serii badań. Ostatecznie jednak odrzucono tę możliwość z kilku ważkich przyczyn. Konfrontacje są przeprowadzane na różnych eta-

⁴ W. Leszek, Wybrane zagadnienia metodyczne badań empirycznych, Radom 2006, s. 159-166.

pach postępowania, a zapewnienie w nich uczestnictwa badającego byłoby kłopotliwe (m.in. konieczność wcześniejszego zawiadomienia go o każdej zamierzonej czynności). Nie to jest tu jednak najważniejsze. Konfrontacja, z uwagi na swoją specyfikę, wymaga od prowadzącego uwagi i skupienia na celu czynności, albowiem tylko to może zapewnić jej skuteczność. W tej sytuacji badacz robiący notatki działałby na osoby konfrontowane i przesłuchującego deprymująco. Nastrój pewnej teatralności udzieliłby się wszystkim obecnym osobom. Przeprowadzający konfrontację musiałby też zostać poinformowany o celu badania, co pewnie skutkowałoby ścisłym trzymaniem się opisywanych w literaturze taktycznych wymogów tej czynności. W konsekwencji otrzymane w ten sposób wyniki nie mogłyby zostać uznane za miarodajne.

Z tego względu zdecydowano się na zastosowanie badań ankietowych skierowanych do praktyków. Wykorzystano tzw. ankietę pocztową jako najbardziej przydatną ze względu na rozmieszczenie respondentów na rozległym terenie⁵. Ankieta była anonimowa, co teoretycznie powinno doprowadzić do większej wiarygodności otrzymanych wyników⁶. Do każdej ankiety dołączono list towarzyszący, dbając o to, aby zawierał on argumenty uzasadniające potrzebę przeprowadzenia badań i jednocześnie zrozumiałe dla osób, które w ramach swoich codziennych obowiązków prowadzą postępowania karne. Starano się, żeby ankieta nie była zbyt długa, a jednocześnie była zrozumiała i łatwa do wypełnienia. Całkowicie zrezygnowano z pytań otwartych i – w zasadzie – zamkniętych, uznając, że formuła pytań półotwartych jest w stanie zapewnić osiągnięcie celu badań, a jednocześnie umożliwi osobom chętnym, po zaznaczeniu odpowiedzi „inne”, swobodne wypowiedzenie się na każdy poruszany temat⁷. Ostatecznie ankiety wypełniło łącznie 529 osób, a w tym:

- a) 200 funkcjonariuszy Policji (z terenu całego kraju o stażu pracy dłuższym niż 3 lata w pionie dochodzeniowo-śledczym);
- b) 36 funkcjonariuszy CBA (prowadzących postępowania karne ze wszystkich delegatur z terenu całego kraju);
- c) 55 funkcjonariuszy ABW (prowadzących postępowania karne ze wszystkich delegatur z terenu całego kraju);

⁵J. Sztumski, *Wstęp do metod i technik badań społecznych*, Katowice 1995, s. 132.

⁶Badający zetknął się również z opisywanym w literaturze problemem niskiego wskaźnika zwrotów wypełnionych ankiet. Dość powiedzieć, że ogólna liczba rozesłanych ankiet wyniosła blisko 1200.

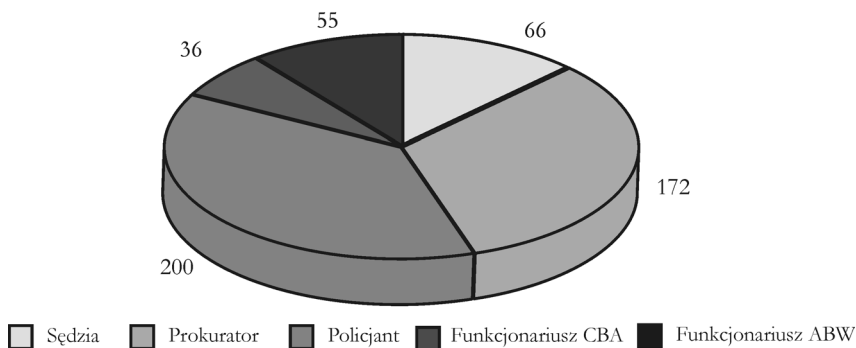
⁷M. Guziuk, *Podstawy metodologiczne prac promocyjnych*, Warszawa 2005, s. 69.

- d) 172 prokuratorów (z Prokuratury Okręgowej w Zielonej Górze i podległych prokuratur rejonowych – łącznie 51 ankiet, z Prokuratury Okręgowej w Łomży i podległych prokuratur rejonowych – łącznie 33 ankiet, z Prokuratury Okręgowej w Kielcach i podległych prokuratur rejonowych – łącznie 88 ankiet);
- e) 66 sędziów (z Sądu Okręgowego w Łomży i podległych sądów rejonowych – 3 ankiet, z Sądu Okręgowego we Wrocławiu i podległych sądów rejonowych – 15 ankiet, z Sądu Okręgowego w Zielonej Górze i podległych sądów rejonowych – 14 ankiet, z Sądu Okręgowego w Warszawie i podległych sądów rejonowych – 6 ankiet, z Sądu Okręgowego w Kielcach i podległych sądów rejonowych – 18 ankiet, z Sądu Okręgowego w Lublinie i podległych sądów rejonowych – 10 ankiet).

Badania ankietowe przeprowadzono w okresie od stycznia do września 2009 r.

Wykres Nr 2. Podział osób ankietowanych z uwzględnieniem wykonywanego zawodu.

Podział osób ankietowanych ze względu na wykonywany zawód

Uznano, że tylko przeprowadzenie dwóch rodzajów badań empirycznych umożliwi pełne zrealizowanie założonych celów pracy. Badania empiryczne akt pozwoliły bowiem uchwycić sposób realizacji konfrontacji w praktyce, wygląd protokołów, sposób formułowania zapisywanych w nich treści i najczęściej występujących przy tym problemów. Z kolei dzięki badaniom ankietowym, można było po-

znać opinie praktyków na całą gamę aspektów, głównie taktycznych, wiążących się z tą czynnością (choćby usytuowanie względem siebie uczestników, moment odczytania protokołów poprzednich przesłuchań, stopień trudności konfrontacji, problem faworyzowania jednej z osób konfrontowanych czy zagadnienia „konfrontacji pośredniej”). Należy podkreślić, że otrzymane w ten sposób wyniki uzupełniają się.

W metodyce pisania prac naukowych można wyróżnić dwa techniczne sposoby ujmowania zagadnień teoretycznych i przedstawiania wyników badań empirycznych⁸. Pierwszy polega na ich łącznym omówieniu w jednym logicznym ciągu, drugi – na osobnym potraktowaniu (wyniki przeprowadzonych badań umieszcza się wówczas najczęściej w osobnym rozdziale). Stosując pierwszy sposób unika się powtórzeń, jednak często Czytelnik może stracić orientację, które z poruszanych zagadnień wynikają z badań własnych autora. Również zredagowanie pracy naukowej według tego pierwszego sposobu jest trudniejsze, wskazać tu można choćby problemy z prowadzeniem logicznego i zrozumiałego wywodu czy zachowaniem właściwych proporcji w tekście. Pod tym względem sposób rozłączny bywa bezpieczniejszy. Rozdzielenie wyników badań od kwestii teoretycznych ułatwia także krytykę teorii, chociaż trudno jest w takim wypadku uniknąć powtórzeń⁹.

Biorąc powyższe pod uwagę w niniejszej pracy zastosowano metodę mieszaną, tzn. wyniki badań ankietowych omówiono w odpowiednich fragmentach tekstu, zaś wnioski z analizy akt spraw karnych umieszczono w osobnym rozdziale.

* * *

Na koniec chciałbym podziękować wszystkim respondentom, którzy poświęcili swój czas i wypełnili nadesłane ankiety. Szczególne wyrazy uszanowania składam osobom, bez których życzliwej pomocy nie udałooby mi się tak sprawnie zebrać materiałów do przedmiotowej pracy, tj.: Panu Gen. insp. *Andrzejowi Matejukowi* – Komendantowi Głównemu Policji, Panu Płk *Krzysztofowi Bondarykowi* – Szefowi Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego, Panu *Mariuszowi Kamińskiemu* – Szefowi Centralnego Biura Antykorupcyjnego, Panu *Zbigniewowi Niemczykowi* – Zastępcy Prokuratora Apelacyjnego w Gdańsku, Panu *Janowi Przybyłkowi* – Prokuratorowi Okręgowemu

⁸ *J. Kasprzak*, Recenzja książki Ewy Gruzy „Okazanie – problematyka kryminalistyczna”, PK 1996, Nr 212, s. 83.

⁹ Tamże, s. 83.

w Olsztynie, Panu *Henrykowi Żochowskiemu* - Prokuratorowi Okręgowemu w Łomży, Panu *Janowi Wojtasikowi* - Prokuratorowi Okręgowemu w Zielonej Górze, Panu *Dariuszowi Różyckiemu* - Prokuratorowi Okręgowemu w Gdańsku, Pani *Beacie Waś* - Prezesowi Sądu Okręgowego w Warszawie, Panu *Krzysztofowi Wojtaszkowi* - Prezesowi Sądu Okręgowego w Lublinie, Pani *Wacławie Macińskiej* - Prezesowi Sądu Okręgowego we Wrocławiu, Pani *Katarzynie Zabuskiej* - Wiceprezesowi Sądu Rejonowego w Olsztynie, Pani *Marzannie Majstrowicz* - Prokuratorowi Rejonowemu w Gdyni, Panu *Arkadiuszowi Szwedowskiemu* - Prokuratorowi Rejonowemu Olsztyn-Południe w Olsztynie, Pani *Anecie Szwedowskiej* - Przewodniczącej VII Wydziału Karnego Sądu Rejonowego w Olsztynie, Panu *Michałowi Gabrielowi-Węglowskiemu* - prokuratorowi Prokuratury Okręgowej w Gdańsku oraz prokuratorowi w stanie spoczynku Panu dr. *Stanisławowi Łagodzińskiemu*.

Osobne słowa podziękowania należą się pracownikom Ministerstw Sprawiedliwości następujących państw: Węgier, Ukrainy, Rosji, Hiszpanii, Słowacji i Szwecji, którzy udostępni mi teksty ustaw karnoprosesowych obowiązujących w ich krajach i udzielili innych przydatnych informacji.

W pamięci zachowam wyjątkową zyczliwość promotora pracy i jej recenzentów: Pana prof. dr hab. Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie - *Jerzego Kasprzaka*, Pani prof. dr hab. Uniwersytetu Warszawskiego - *Ewy Gruzy* i Pana prof. zw. dr hab. *Bogusława Sygita*.

Warszawa, grudzień 2012 r.

Paweł Łobacz